

تاریخی

۸

هشتمین دوره

استان قزوین
طرح پیرا از

گردآورنده: پوریا دولتی

تکمیل نوروزی تاریخ

تاریخ قزوین

قزوین را در نوشته های قدیم اروپا شهر باستانی « ارساس » یا « ارسا سیا » و در تواریخ یونان همان شهر قدیمی « رازیا » و در زمان اشکانیان به نام موسس آن « اردپا » خوانده اند.

ساسانیان آنرا « کشوین » نامیده اند، یعنی سرزمینی که نباید از آن غافل شد برخی هم آن را « قسوین » یا شهر که مردمی پرصلابت و استوار دارد و بعضی از مورخین هم معرب « کاسپین » گفته اند به دلیل آنکه قوم کاپست از مجاورت دریای مازندران به طرف این دشت مهاجرت کرده و با اقوام بومی اختلاط نموده اند و گروهی هم به مرکز ایران رفته اند و دریای خزر نیز به همین دلیل به بحر القزوین یا دریای قزوین اشتهار دارد.

در منطقه قزوین صدها تپه باستانی شناسایی شده که هر یک برگ زرینی از تاریخ و تمدن میهن اسلامی مان را در سینه جای داده اند و تنها حفاری تپه سگزآباد نشانگر تمدن ۹ هزار ساله یکجانشینی در این دشت حاصلخیز است. بنای شهر قزوین را به شاپور ذوالاکتاف نسبت داده و می گوید آنجا را "شاد شاپور" نامید. امام ابوالقاسم عبدالکریم بن محمد رافعی در کتاب التدوین فی اخبار اهل العلم به قزوین و زکریای بن محمد محمود ممکونی در آثار البلاد و یاقوت حموی در معجم البلدان به نقل از ابن فقیه و شاهزاده فرهاد میرزا معتمدالدوله در کتاب هدایه السبیل و کفایه الدلیل باستاند شهرت قزوین را از بناهای شاپور ذوالاکتاف نگاشته اند.

احمدابن ابی عبدالله برقی در کتاب "البنیان" و خواجه حمدالله مستوفی در "تاریخ گزیده" و محمد حسنخان اعتماد السلطنه در کتاب "مرآت البلدان" و امین احمد رازی در "هفت اقلیم" به نقل از البنیان و استاد و با تولد خاور شناس نامی روس در کتاب "جغرافیای تاریخی ایران" بنای شهر قزوین را به شاپور اول منسوب داشته اند. شمس الدین سامی بیک در "قاموس الاعلام ترکی" در این باره تردید کرده و نوشته است که از ایرانیان شاپور ذوالاکتاف با یکی از بهرام ها شهر قزوین را بنیاد کرده اند. منبع اصلی این دو قول یکی "اخبار البلدان" ابن فقیه و دیگری "البنیان" احمد بن ابی عبدالله برقی است که مولفان سابق نیز عموماً با این دو ماخذ استناد داشته اند. البته نمی توان در این باره نظر قطعی داد ولیکن با بررسی اوضاع دوران فرمانروائی این دو پادشاه می بینیم زمان شاپور ذوالاکتاف که بواسطه صغر سن نمی توانست در کارهای کشور موثر باشد سراسر مملکت دستخوش کشتار و تاراج طوایف داخلی و خارجی بود.

بنابراین مناسب است بانی قزوین را بنا به نگارش "ابن فقیه شاپور ذوالاکتاف" بدانیم اما این که ابن فقیه ذکر کرده است شاپور ذوالاکتاف شهر قزوین را بنا کرده و آن را شاد شاپور نامید. دیگران نیز در این زمینه شرحی نگاشته اند از جمله حمد الله مستوفی در تاریخ گزیده به نقل از کتاب البنیان قدری بتفصیل پرداخته اند و نوشته است شهر قزوین را شاپور بن اردشیر بابکان ساخته و آن را شادشاپور نام کرد همانا آن شهری که در میان قزوین ساخته اند چنانچه رودخانه چند بر جنوبی آن روانست و رودخانه ابهر بر شمالی آن و از آنجا اطلال بار و پدیدارست.

محمد حسن خان اعتماد السلطنه نیز در کتاب "مرآت البلدان" به نقل از کتاب البنیان این موضوع را تا اندازه ای روشن تر به قلم آورده و می گوید قزوین را شاپور بن اردشیر بابکان ساخت و شاد شاپور نام نهاد و همانا آن شهری بود که میان رودخانه های خرورد و ابهر رود می ساخته اند و آنجا پدیدار است و مردم آنجا در دیه هر چه که به اردشیر بابکان منسوب است مسکوند و مشهور است در کتاب تدوین رافعی مسطور که حصار شهرستان قزوین اکنون محلی است در میان شهر شاپور ذوالاکتاف ساسانی ساخته است

پیشینه تاریخی

بر اساس اسناد و مدارک موجود قدمت و سابقه تاریخی منطقه قزوین به دوران حکومت مادها، در قرن نهم پیش از میلاد، می‌رسد. در آن زمان، ناحیه کوهستانی جنوب و جنوب غربی قزوین جزئی از قلمرو مادها به شمار می‌رفت که همواره مورد تاخت و تاز اقوام و قبایل مختلف، از جمله اقوام آشور و کاسی‌ها، قرار داشت. بررسی آثار بدست آمده از جنوب دشت قزوین در بخش بوئین زهرا، نشان می‌دهد که در این منطقه در هزاره های چهارم و پنجم پیش از میلاد، زیستگاه جماعت های انسانی بوده است.

بنای اولیه شهر قزوین را به شاپور معرف به شاپور ذوالاکتاف نسبت می‌دهند. شاپور شهر قزوین را برای جلوگیری از تهاجمات دیالمه بنا نهاد و در آن دز و استحکامات به وجود آورد و سپاهیان خود را در آن استقرار داد. به مرور زمان، پایگاه نظامی شاپور توسعه یافت و هسته اصلی شهر قزوین به وجود آمد. موقعیت این شهر همواره به عنوان گذرگاه مهم طبرستان و دریای مازندران (خزر) اهمیت فراوان داشت. بعد از حمله اعراب به ایران و آغاز دوره فتوحات اسلامی، براء بن عازب از سرداران معروف عرب در سال ۲۴ هجری قمری، قزوین را محاصره کرد. قزوین در دوره اسلامی نیز به پایگاه و مبداء عملیات بعدی لشکریان عرب تبدیل شد. در سال ۱۹۲ ه. ق «هارون الرشید» به قزوین آمد و نسبت به توسعه شهر و ساخت بنای «مسجد جامع» در آن دور آن اقدام نمود.

ناصر خسرو قبادیانی در سفرنامه خود در سال ۴۳۸ ه. ق شهر قزوین را چنین توصیف کرده است:
...باغستان بسیار داشت، بی دیوار و خار، و هیچ مانعی از دخول در باغات، و قزوین را شهری نیکو دیدم، باروی حصین و کنگره بر آن نهاده و بازارهای خوب، مگر آن که آب در آن اندک بود و منحصر به کاریزها در زیر زمین رئیس آن شهر مردی علوی بود. از اواخر قرن پنجم هجری تا زمان حمله هلاکو به قلعه های اسماعیلیان، سرزمین قزوین تحت تاثیر حوادث مربوط به نهضت اسماعیلیان از جمله حسن صباح و جانشینان او قرار داشت و شاهد نبردها و جنگ های طولانی میان سپاه حکومت مرکزی و اسماعیلیان بود. در زمان صفویه و در دوران سلطنت شاه طهماسب، با برگزیده شدن قزوین به پایتختی، این شهر اعتبار بیشتری یافت و آثار و بناهای متعددی در آن بنا گردید.
در دوره قاجاریه که تهران به پایتختی انتخاب شد، قزوین به علت استقرار در مسیر جاده تهران به اروپا و روسیه، اهمیت قابل ملاحظه ای یافت.

با آغاز نهضت مشروطیت، این شهر، خانه دوم مشروطه خواهان شد و مردمان آن از هیچ کمکی به آزادی خواهان دریغ نکردند. در اواخر دوره قاجار «رضا خان میر پنج» «با نماینده انگلستان در گراند هتل قزوین ملاقات کرد که طی آن نطفه کودتای سوم اسفند برای براندازی حکومت قاجاریه بسته شد.

قزوین بعد از ظهور اسلام

قزوین به دنبال فتح آن در سال ۲۱ هجری به عنوان مرز و ثغر مسلمین شناخته شد و مسلمانان برای درک فضیلت جهاد با کفار دیلم به سوی آن رهسپار گشتند. احادیث فراوانی که در فضیلت قزوین روایت شده و عملکرد زمامداران حکومت اسلامی در پشتیبانی از مدافعان قزوین اهمیت والای آن را می‌نماید. اعزام چهار هزار تن از مسلمانان به فرماندهی ربیع بن خثیم در سال ۳۶ هجری و قبل از جنگ حساس صفین به قزوین توسط امیرالمومنین علی بن ابی طالب (ع) نمونه‌ای از این توجه است. بدیهی است که شهر کوچک و قدیمی قزوین که به استواری محدود بوده گنجایش سیل عظیم مهاجران و مجاهدان را نداشته و لزوم گسترش آن برای جلب بیشتر مسلمین اعزامی به قزوین احساس می‌شده است. سعید بن العاص بن امیه که از طرف عثمان والی کوفه بوده برای جنگ با دیلمیان به قزوین می‌آید و آن را شهری استوار و آباد می‌کند قطعا این عمران اولیه قبل از سال ۳۵ هجری که سال قتل عثمان است صورت گرفته است.

خانه سازی در بیرون از قلعه قدیمی شهر ظاهرا نخستین بار توسط محمد بن سنان عجللی و در سال ۹۰ هجری انجام شده و دیگران نیز به تقلید از او در بیرون از شهر به خانه سازی پرداخته اند و شهر را وسعت بخشیده اند. پیش از سال ۱۶۹ هجری در سالهای خلافت مهدی عباسی و زمانی که فرزندش موسی الهادی ولیعهد بوده و شهرک به نامهای مدینه موسی و مبارکیه در کنار قزوین ساخته شد و همین امر به توسعه بعدی شهر کمک شایانی کرد.

هشتمین دوره

طرح پرواز